

Šestdeset let profesorja Jožeta Pogačnika

Dne 14. marca letos je preteklo šestdeset let, odkar se je v Kovorju pri Tržiču na Gorenjskem rodil ugledni slovenski literarni zgodovinar prof. dr. Jože Pogačnik. Slavistiko je študiral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ter leta 1958 diplomiral. Ker so naši slavisti že tisti čas imeli to in ono reč med sabo, o kateri bolj kot zapisana pričuje ustna zgodovina, ki ohranja tudi tisto, česar papir ne prenese, se ne gre čuditi, da je bil za doktorja znanosti promoviran v Zagrebu. Bilo je to komaj pet let po diplomi, kar samo po sebi govori o izjemni prodornosti mladega znanstvenika, ki je že v študentskih letih objavil prve razprave.

Kariero univerzitetnega predavatelja je prof. Pogačnik začel v hrvaški prestolnici, nato pa je kot docent odšel na Univerzo v Novem Sadu, kjer je leta 1975 postal redni profesor za slovenski jezik in književnost. 1981 je prešel na Pedagoško fakulteto v Osijeku ter svojo profesuro razširil še s komparativno jugoslavistikom. Na pobudo Franca Zadravca, Franceta Bernika in Janka Kosa je bil 1991 izvoljen za zunanjega dopisnega člana SAZU. Naslednje leto se je vrnil v že neodvisno domovino, na Pedagoško fakulteto Univerze v Mariboru, kjer zdaj predava. O znanstveno bogati in plodni življenjski poti prof. Pogačnika najbolje govori podatek, da je s svojimi predavanji gostoval na slavističnih katedrah v Italiji, na Madžarskem, v Bolgariji, Avstriji, Nemčiji, na Češkoslovaškem, v Sovjetski zvezi in Združenih državah, v študijskem letu 1990/91 pa je bil gostujoči profesor v seminarju za slovansko filologijo v Gottingenu.

Njegov opus je v času predloga za izvolitev v članstvo SAZU obsegal impresivnih 34 knjig (izhajale so tako v Ljubljani in Mariboru kot v Novem Sadu, Zagrebu, Beogradu, Osijeku, Vinkovcih, Trstu, Miinchnu in Frankfurtu na Maini), 28 ureditev knjig in 162 študij oz. razprav. To so številke, ob katerih umolkne vsak dvom o pomembnosti profesorjevega dela. Medtem sta zagledali luč sveta še dve Pogačnikovi knjigi, hrvaško pisana zgodovina slovenske književnosti (skupaj z I. Cesarjem) in nič manj nespregledljivo delo *Kulturni pomen Slomškovega dela*.

Kratko malo je nemogoče tudi zgolj omeniti vse znanstvene probleme, s katerimi se je prof. Pogačnik ukvarjal in se še ukvarja. Po širini in raznovrstnosti slavističnega dela spominja na do danes nepreseženega slovenskega velikana literarne vede Matijo Murka. Reči moramo, da tudi po mednarodnem ugledu in priznanosti, deloma pa celo po usodi, ki ga je zaposlovala zunaj domovine in ga prisiljevala, ukvarjati se z najraznovrstnejšimi vprašanji življenja literature. Prof. Pogačnik je bil pravi ambasador slovenske kulture, kar še posebej velja za srbski (brez njegovega sodelovanja sije nemogoče predstavljati do sedaj najtehtnejši, najtemeljitejši in najboljšeje izbor iz slovenske literature v kakem tujem jeziku, ki je izšel pri Matici srbski v Novem Sadu) in hrvaški prostor. Samo upati je, da sedanjih časov sile tega njegovega plemenitega prizadevanja ne bodo uspele povsem izničiti in potisniti v zgodovinskost brez sodobnosti.

Pogačnikov delo obsega tri literarnozgodovinske sklope: slovenističnega, komparativnega jugoslavističnega in širšega slavističnega, medtem ko literarnoteoretiške in literarnokritične študije spet sestavljajo poseben segment njegovega opusa. Slovensko književnost je preučil praktično v celoti ter skupaj s Francem Zadravcem podal njeno izčrpno in po poglobljenosti ter čistosti

literanovedne metodologije in koncepta do danes neprešezeno zgodovino. Posebnega pomena je Pogačnikovo raziskovanje naše starejše literature: ugled si je pridobilo tudi v nekaterih od sile strogih historiografskih očeh, ki so sicer znane po določenem nerazpoloženju pri motrenju literarne zgodovine kot le sektorske in potemtakem nekako pomožne zgodovine. Ne gre spregledati niti profesorjevega ukvarjanja z zamejskim in zdonskim slovstvom, ki ga je v začetku sedemdesetih let kot prvi obravnaval tako, kakor si zasluži, tj. kot literarni, ne pa kot politični fenomen, četudi so za njegovo specifikko v mnogočem krive zunajliterarne okoliščine.

Pogačnik se nikoli ni omejeval na literarnozgodovinsko prakso ter je vseskozi živo posegal v metodološka, konceptualna in druga teoretiška vprašanja literarne vede. Tu je najpomembnejše njegovo zagovarjanje razvojne enotnosti fenomena, ki se mu pravi slovensko slovstvo. Zanimivo pa je razmeroma majhen del njegovega opusa zaobsegla "čista" literarna teorija. Verjetno zato, ker je njegov um kljub vsej analitični prodornosti predvsem usmerjen k sintezi in le v nji vidi veliki smisel svojega početja — kajti dandanes se zdi, kakor da so literanovedne sinteze mogoče samo še v historični perspektivi. Če je literarna teorija v času Pogačnikovih študijskih let še hotela izdelati svoj celostni sistem, literarno teorijo v pravem pomenu besede (tedaj so v stroki kraljevali literamoteoretiški sistemi tandema Wellek-Warren, Wolfganga Kayserja itd.), se je že z delom M. M. Bahtina na eni in Paula de Mana na drugi strani izkazalo, da so v literarni teoriji mogoči pravzaprav le še posamezni teoremi. Celotno vednost stroke zaobsega samo še zgodovina njenih dosežkov in problemov, medtem ko univerzalne sodobne vednosti ni mogoče doseči. Zdi se, daje literarna teorija danes morfološko nekje tam, kjer je bila v začetku 17. stoletja medicina s svojo resignacijo nad možnostjo univerzalnega zdravila...

Avstrijski pisatelj Peter Rosseger je nekoč zapisal, da pesniki ne znajo misliti politično. Pogačnik dokazuje, da tudi nekateri literarni zgodovinarji tega ne znajo, zakaj postavil je temelje primerjalne jugoslavistike, tj. edine jugoslavistike, ki ne v času Jugoslavije ne v času, ki ga zaznamuje njen dramatični konec, ne more biti politicum, temveč le znanstvena disciplina. Njegovega koncepta jugoslavistike se pač ni dalo uporabiti za unitaristične oz. integralistične cilje, ker gre za primerjalno stroko, ta pa predpostavlja obstoj nacionalnoliterarnih entitet. Literarna veda je tako lahko ponosna na dejstvo, da njena znanstvena jugoslavistična sestavina ni bila cvet v gumbnici raznarodovalne internacionalistične ideologije "ancien regima"—in za tak položaj se ima zahvaliti predvsem prof. Pogačniku —, česar za jezikoslovno (včasih celo znanstveno) jugoslavistiko ni mogoče trditi. Verjetno pa določenih posebnih zvez sicer zelo različnih in različno samosvojih kultur na ozemlju v krvi utopljene Jugoslavije ne bo mogoče zanikati, čeprav te zveze izhajajo iz politične sfere in so zato poudarjeno zgodovinske, se pravi časovno omejene. Prav kakor v primeru srednjeevropskega kulturnega kroga in nekdanjega podonavskega imperija od dni baročne "ecclesiae triumphans" do izzvenenja sentimentalno-melanholičnega dunajskega valčka...

Širši slovanski sklop Pogačnikovega literarnozgodovinskega zanimanja obsega predvsem razprave iz najstarejših poglavij učene kulture Slovanov in se pretežno navezujejo na delo svetih bratov Konstantina Filozofa in Metodija, nadškofa panonske in pozneje moravske cerkve. Od filološko usmerjenih študij se problematike v preteklosti se je Pogačniku posrečil velik premik v smeri čistejšega literanovednega pristopa, kar pomeni veliko posodobitev preučevanja cirilmetodijskega vprašanja. Podoben premik je prof. Pogačniku uspel tudi pri raziskavah staroslovenskih *Brižinskih spomenikov* in poznejšega *Stiškega rokopisa*.

Prof. Pogačnik je v svojih prvih šestdesetih letih opravil po obsegu in po rezultatih velikansko delo, ki bo še dolgo aktualna vrednota in ne bo imelo le zgodovinskega pomena. Samo želeti sije, da bo bolj kot doslej spodbujalo k znanstvenim "discorsom" čim številnejši krog poklicnih sogovornikov, ki jih je profesorju zaradi njegovega velikega znanja vselej manjkalo, in to ne le na literarnozgodovinskem področju, saj Pogačnik ni avtoriteta le v svoji stroki. Tako je npr. dandanes zunaj vsakega dvoma največji poznavalec dela vsestranskega filološkega učenjaka Jerneja Kopitarja, ki seveda ne sodi le v našo literarno zgodovino. To nikakor ne pomeni, da se jezikoslovci s Kopitarjem niso dovolj ukvarjali, temveč samo to, da se niso dovolj kakovostno ukvarjali z njim,

se pravi na ravni, ki jo je kot standard vzpostavil prof. Pogačnik. Dragoceno je zlasti profesorjevo stališče, ki ga je zapisal v sklepni besedi k študiji *Starejše slovensko slovstvo*, namreč daje cenil zlasti tiste strokovnjake, "ki so se mu argumentirano in v interesu stvari zoperstavljali". Kajti pri nas se žal prereditokdaj zgodi, da se kritika ukvarja s kritike vrednimi, se pravi kakovostnimi deli; na Slovenskem je kvaliteta vse prepegosto sprejeta z molkom, ki so ga vredna edino ničvredna dela. Pogačnik se kot malokdo pri nas zaveda pomena živega znanstvenega dialoga, iz katerega je navsezadnje tudi zrasla najveličastnejša srednjeveška ustanova — avtonomna univerza. Ker profesor ni vselej imel pravega sogovornika, je moral dialog večasih voditi sam s sabo, tj. s svojimi stališči iz preteklosti, ki so jih nova spoznanja preseгла. Pogačnik se ni citiral iz samoljubja, kakor se naravnost nasladno, do meja patološkosti marsikateri slovenski avtor, marveč je bil v to prisiljen, ker drugi niso opravili svojega dela. Njegova znanstvena etika je terjala obračun s samim sabo, to je vse.

V antičnem republikanskem Rimu so bili šestdesetletniki naravnost obsojeni na to, da so končali svoje javno delovanje, svoje javno življenje. Če so še poslej silili na volišča, so jim zmetali z mostov pred njimi in jih tako "raz-mostili". Dr. Josip Vošnjak je menil, daje to bil "jako pameten običaj", toda ne gre spregledati njegovega pristavka, da le za politike. Nikakor pa to ne velja za strokovnjake, ki so si pridobili bogatih izkušenj — in teh ni mogoče nadomestiti z ničimer. Vse drugo je mogoče odtehtati z ostroumnostjo in delovno učinkovitostjo, le izkušenj, tako zelo potrebnih za velike znanstvene preboje in rezultate v humanistiki, ne. Tako ob šestdesetletnici prof. Pogačnika oči ne gre upirati le v preteklost, ki je bila uspešna kot le malokatera kariera slovenskega literaraovednega strokovnjaka in ki je lahko vir samozavesti, temveč z velikimi pričakovanji tudi v prihodnost.

V uvodu v eno svojih — ni dvomiti, da le ta hip — poslednjih knjig, je prof. Pogačnik pisal o novih obalah naših življenj, ki jih pravzaprav bolj slutimo kot poznamo. Ni dvoma, da bodo profesorju te obale dovolj velik izziv za še nadaljnje plodno raziskovalno delo.

Prof. Pogačnik je humanist v najčistejšem pomenu in smislu te besede. To pomeni, daje njegovo delo zapisano "Večnemu vračanju" k vedno istim temeljnim vprašanjem in problemom (o tem pričuje po več njegovih študij in knjig o eni tematiki), kar pa ni nihilistično vrtenje v (hermenevtičnem) začaranem krogu, temveč človeško polno doživljanje usode znanstvenika, kajti, kakor pravi Tennyson in kakor za njim v svojem znamenitem spisu *Del sentimiento tragico de la vida* ponavlja don Miguel de Unamuno, eden največjih grandov španskega duha, se nič, kar je vredno dokazati, ne more dokazati, ne ovreči:

For nothing worthy proving can be proved,
Nor yet disproved.

Čprav potemtakem ciljev v znanosti, se pravi dokončnih dokazov, ni mogoče doseči, se jim mora humanist nenehno bližati. Prof. Pogačniku to uspeva v zavidljivem obsegu.

Naj za voščilo ki ga prof. Pogačniku izrekam ob njegovem jubileju ne le v svojem imenu, temveč tudi v imenu vseh, ki jim gre za ustvaritev kar najspodbudnejših razmer v literarni ved! pri nas ter za preseganje tako ali drugače nevarnih razmerij v nji, velja, kar je Beethoven želel za svojo Misso solemnis: Od srca — naj gre spet — do srca!

Igor Grdina

Filozofska fakulteta v Ljubljani